

Valda Salmiņa

NAREKAS GRIGORA (947 – 1011) AUGŠĀMCELŠANĀS DZIESMAS „HAVUN, HAVUN“ “PUTNIŅŠ, PUNIŅŠ ATMODIES“ AVOTI UN SIMBOLIKA

Līdztekus kristīgā misticisma caustrāvotajai „*Žēlabu grāmatai*“ (*Matean Voghberguthean*)(1001. –1003.) **Narekas Grigors** rakstījis arī garīgas dziesmas. Vairākas no tām vēl šodien ir neatņemama armēņu liturģijas sastāvdaļa. Daudzos gadījumos pats Grigors ir bijis noteikta garīgo dziesmu žanra ieviesējs, to izpildīšanas veida un secības iedibinātājs. Lai gan no vienas puses viņš ir un paliek sava laikmeta bērns, - audzināts kristīgās dogmatikas un sholastu mācību garā, iedvesmu un izteiksmes līdzekļus saviem sacerējumiem smēlies no Bībeles, - tomēr būdams apveltīts ar spilgtu iztēli, neparastu sirdsdegsmi, spējis daudzkārt iet laikam pa priekšu, pirmais armēņu viduslaiku lirikā radot neatkārtojamu individuālu stilu. Tas gan vairāk sakāms par viņa mūža darbu „*Žēlabu grāmatu*“, tautā dēvētu par *Nareku*.

Līdzās garīgajām dziesmām, kurās perifrazēta Bībele, Grigors radījis arī krāšņas, tautas dziesminieku - gusanu daiļrades iedvesmotas tāgas. Augšāmcelšanās dziesma *Putniņš, putniņš atmodies* drīzāk pieskaitāma pirmajām, tā, jādomā, rakstīta konkrētai liturģiskai vajadzībai.

Kristīgā ticība armēņu kultūrā un mentalitātē ir laidusi dziļas saknes. Kristietība Armēnijā sāka izplatīties jau apustuļu laikos. Par Armēnijas kristianizētājiem tiek uzskatīti apustuļi Tadejs un Bartolomejs. Armēņi pirmie pieņēma kristīgo reliģiju par valsts reliģiju jau tālajā 301.g, 12 gadus pirms Romas.¹

Vācu teologs Ādolfs Harnaks savā darbā „*Kristietības būtība*“ (*Das Wesen des Christentums*), runājot par Austrumu Baznīcu raksta: „*Ejiet pie grieķiem, krieviem, armēņiem – visur jūs atradīsiet, ka baznīca un tauta ir nedalāmas, un katrs no šiem elementiem pastāv tikai ciešā saitē viens ar otru un viens otrā*“², tādējādi uzsverot to dziļi intīmo saiti, kas vieno nacionālo baznīcu un tautu.

Šajā referātā pievērsīsimies putna tēla simbolikai divās Narekas Grigora Augšāmcelšanās dziesmās: „*Putniņš, putniņš atmodies*“ un dziesmā „*Uz Jeruzalemi došos*“ (sākot ar otro pantu „*Uz krustkoka nolaidies putniņš brīnumains*“), kuras autorība gan dažkārt tikusi apšaubīta.

Pirms pievērsties minēto tekstu analīzei, sniegsim nelielu ieskatu armēņu garīgo dziesmu tematikā, tipoloģijā, raksturojot to žanrisko savdabību.

Kā savā „*Armēņu viduslaiku literatūras vēsturē*“ norāda armēņu ievērojamais literatūrpētnieks un folklorists Manuks Abegjans

„*Armēņu garīgo dziesmu tāpat kā citu baznīcas literatūras žanru nolūks bija nevien nosargāt kristietību cīņā ar zoroastrismu un Muhameda mācību, bet arī popularizēt Svētos Rakstus, īpaši Evaņģēliju, mācīt ticības pamatus, vairot reliģisko dedzību ar līksmām dziesmām, sajūsmas pilniem slavinājumiem, bet visbiežāk ar lūgsnām un raududziesmām.*“³

Grigors Hlatecī savā darbā „*Girç vor kochi Aismavurk’* (*Sinaksārijā*) “ liecina, ka Narekas Grigors sacerējis **gandz**us – garīga rakstura dziesmas, veltītas Kunga svētkiem, svētajiem Mocekļiem, kā arī **mege**di, **tagas**, – tīkamā meldijā un balsī dziedamas garīgas dziesmas, aptverot 18 svētku virkni (**tonasharke**).⁴

Tolaik ikvienam dzejniekam bija iespēja savas vārsmas skandēt baznīcā cerībā, ka ar laiku tās varētu tikt iekļautas kanonā.

Muzikologs un filologs Nikogoss Tahmizjans⁵ savukārt norāda, ka Grigors savus sacerējumus sākotnēji dēvējis vienkārši par dziesmām. Jāņem vērā, ka vārds **yerg** – ‘dziesma’ jāsaprot kā sacerējums, kura vārdu un teksta autors ir viens cilvēks. Tās rakstītas par godu dažādiem baznīcas svētkiem, bet vairākus gadsimtus nav bijušas iekļautas Baznīcas kanonā. Tikai 13.-14.gs, pateicoties pieaugošajai autora atpazīstamībai pēc “Zēlabu Grāmatas” iznākšanas, tās iekļautas speciālos garīgo dziesmu krājumos - **gandzarnos**, kur ieviesta noteikta to izpildīšanas secība (**gandzs - tags - megedi - hordoraks**)⁶ un aprakstīts to atskaņošanas veids.

Ja pirmsākumos gandzi bija lūgšanas vai sprediķi (pamācības), tad Grigora izpildījumā tie ieguva jaunu saturu, nolūku, t.i., radīt mākslinieciski augstvērtīgus literārus un muzikālus sacerējumus, kas izskaidro konkrētu baznīcas svētku būtību. M. Abegjans norāda, ka garīgās dziesmas sakumā rakstītas pēc psalmu parauga. Krietni vēlāk (5.-7.gs.) top oriģinālas Baznīcas dziesmas, sekojot grieķu paraugam.⁷

Narekas Grigora Augšāmcelšanās dziesma **Putniņš, putniņš atmodies** sacerēta par godu Lieldienām.

‘**Zatik**’ ir armēņu nosaukums Augšāmcelšanās jeb Lieldienu svētkiem, atvasināts no darbības vārda ‘*zatel*’ – ‘*atdalīt*’, nozīmē ‘*atšķiršanās, atdalīšanās*’, plašākā kontekstā ‘*attālināšanās no grēkiem*’ un atgriešanās pie Dieva. Kā norāda armēņu teologi, Augšāmcelšanās ir saistīta ar atbrīvošanu un glābšanu.

*“Izejot no Ēģiptes cilvēce atbrīvojās no fiziskās (miesiskās) verdzības, bet ar Kristus augšāmcelšanās noslēpumu cilvēce tika izglābta no nāves un grēka varas, no tumsas pievērsās gaismai, ticībai un mūžīgajai dzīvībai.”*⁸

Dziesmu “*Havun, havun*” var apskatīt gan kā patstāvīgu lirisku dziesmu – **meghedi**, (“*Augšāmcelšanās dziesmu*” Vazgena Gevorgjana ašharbara atdzejojumā), gan kā **pokhu** - pielikumu pirms tā atskaņojamajai **tagai “Yerkink’ i yerkirs” (Debesis zemes virsū)**, kas *Kešisjanas* sastādītajā *Tāgu un gandzu krājumā* saukta par Baznīcai veltītu tāgu. Ne velti, jo kā Narekas Grigors pats norāda savā “Dziesmu Dziesmas” komentārā, svētā Gara balvas var saņemt tikai draudzē.⁹

Narekas Grigora gadījumā sastopamies ar atsevišķu gandzarana dziesmu tipu. Pahi var būt gan kā neatkarīgas dziesmas, tā arī ir noteiktas tāgas sastāvdaļa. Pirmie veido pāri **taga - pohs**, un aplūkojami kā viens veselums. Šie **pohi** no sava taga atšķiras gan ar pantmēru, gan ar formu. “*Havun, havun*” pieder pie tās grupas, kur tagam sekojošais pohs ir patstāvīgs dzejolis.

Dziesmas tematika

Jau pirmais paviršais lasījums ļauj saskatīt tiešas sasauces ar „Sālamana Augsto Dziesmu“. Tikai Narekas Grigora dziesmā neatrodam pavasara cildinājumu, uz to vien netieši vērs uzmanību vārdi „*Putniņš, putniņš atmodies*“, kas liek domāt par pavasari un augšāmcēlušos Kristu. Uz dziesmas alegorisko raksturu norāda arī pagānu pieminējums pašā pirmajā rindā, kas dabas atmodu pavasarī liek saistīt ar garīgo atdzimšanu un nepieciešamību ātrāk atgriezties pie patiesā Dieva.

Turpmāk pievērsīsimies detalizētākai dziesmas teksta analīzei: ailē HH ievietots dziesmas “*Havun, havun*” teksts, ailē ADZ – atbilstošās rindas no “Augstās dziesmas”. Atslēgas vārdi izcelti ar biezīnātu šriftu, saturiskās paralēles – ar svītrojumu.

Narekas Grigora teksts šeit un turpmāk dots mūsu tulkojumā.

HH	ADZ ¹⁰
1. <u>Putniņš, putniņš atmodies</u> , / pagānus ieraudzīja,	2:11 <i>Jo redzi ziema ir pagājusi...</i> 2:12 ... <u>klāt ir dziesmulaiks pavasaris</u> , un <u>ūbeles balss jau dzirdama mūsu zemē</u> .
2. <u>Sauca, sauca pēc savas dūjas</u> , sirdsmīļotās mīlākās.	2: 8 <i>Klau,- tur dzirdama mana <u>drauga balss!</u></i> 2:13 <i><u>Celies, draudzene mana, celies, mana skaistā, nāc laukā!</u></i>
3. Atgriezies, atgriezies , šulamiete, <i>klints patvērumā</i> ,	7: 1 <i><u>Atgriezies, atgriezies</u>, šulamiete.</i> 2:14 <i>tu, mana dūja kalnāja plaisās, <u>klints patvērumā</u>.</i> ¹¹ (K. Skujenieka atdzejojumā)
4. <i>Steidz steigšus, līgava mana, no briežu kalniem, no gazeļu laukiem.</i>	2 :17 <i>Kamēr diena vēl dvašo un ēnas bēg, atgriezies, mīlais mans, esi līdzīgs briedim vai gazelēnam kalnāja plaisās</i>
5. <i>Sanāk, sanāk Bēteles Efraimā,</i>	2: 8 <i>Lūk, viņš nāk, skriedams <u>pa kalniem, lēkdams pār pauguriem</u></i> 2: 9 <i>Mīlais mans, līdzīgs briedim vai gazelēnam Bēteles kalnos</i> (senarmēņu versijā) ¹²
6. <i>Satek, satek Kedronas dārzā.</i>	
7. <i>Raugi, <u>maize</u> jau sataisīta, <u>upuris</u> kauts,</i>	
8. <i>Smaržvielas jaukas <u>vīnam</u> klāt jauktas.</i>	
9. <i>Kausu, kausu sniedza Viņš kāzu viesiem</i>	
10. <i>Sveica, sveica ikkatru no tiem: Nāc, nāc mana jaunā tauta,</i>	
11. <i><u>Ēd</u> no šīs manas maizes, <u>skurbsti</u> no mana vīna,</i> .	5 : 1 <i><u>Ēdiet</u>, mani mīļie, un <u>dzeriet</u>, mani draugi, <u>piecājieties mīlestībā un noreibstiet labsajūtā!</u></i>
12. <i>Ka dzīvo tu mūžam, būdama nemirstīga.</i>	

Saturs

1. – 4. rinda

Putniņš pēc atšķirtības laika alkst sastapt savu mīļoto, vēlas būt ar to atkal kopā, pasargāt to no iespējamiem draudiem, kārdinājumiem.

5. – 6. rinda Efraims, Bētele, Kedronas dārzs ir Jēzus darbības vietas.

Efraima pieminēta Jņ, 11:54

“Bet Jēzus nu vairs nestaigāja atklāti starp jūdiem, bet no turienes aizgāja uz apgabalu netālu no tuksneša, uz pilsētu vārdā Efraimu, un tur palika kopā ar mācekļiem.”

Efraima/ Efraina atradās uz ZA no Jeruzalemes.¹³

Efraims - Soģu 4: 5

*“Izraēla soģei, pravietei Deborahai bija sēdeklis zem Deboras palmas, starp Rāmu un starp **Bēteli Ēfraima** kalnos, un pie viņas Israēla bērni griezās pēc taisnības.”*

ADz senarmēņu tulkojumā minētie Bēteles kalni varētu būt tie paši Efraima kalni.¹⁴

Zīmīga ir vietvārda Bētele etimoloģija, ‘Dieva nams’, t.i., vieta kur mīt pats Dievs. Pilsēta atradās uz Ziemeļiem no Jeruzalemes.

Kedronas dārzā Jņ 18 :1jeb **Ģetzemanes** dārzā Kristus ar mācekļiem pulcējās pirms tika nodots.

Kedronas upes ieleja ir vieta, kur Jūdejas valdnieka, Dieva kara vedēja – pagāntautu apkarotāja Jošafāta tēvs Asa ieviesa Jahves kultu, iznīcināja pagānu dievietes Astartes tēlus.¹⁵ (1.Ķēn. 15 :13)

Narekas Grigors savā *Žēlabu grāmatā*, 1. nod., runājot par gaidāmo pastaro tiesu, min Jošafāta ieleju un Kedronas šauros krastus kā vietas, kur senatnē norisinājusies pastarās tiesas priekšspēle¹⁶. Jošafāta uzvara Dieva karā pār moābiešiem, amoniešiem un citām pagānu tautām ir pastarās tiesas prototips¹⁷.

7. – 8. rinda Mielasta sagatavošanas apraksts.

Maize, vīns, kaujamais upuris (upurjērs) liek domāt par Lieldienu mielasta sagatavošanu Vecajā Derībā un pēdējo vakarēdienu Jaunajā Derībā, kura laikā Kristus iestāda Eiharistiju un paziņo, ka viņš būs nākamo Lieldienu jērs.

Kaujamais upuris (**matagh**) pieder pie Armēņu baznīcas rituālajām īpatnībām.

Tas tiek veikts, lai pasargātu sevi no nelaiemes, iegūtu labklājību, aizlūdzot par mirušiem, lai gūtu grēku piedošanu un iemantotu dvēseles mieru¹⁸.

Rinda par smaržvielām jaukto vīnu arī varētu būt sasauce ar “Augstās Dziesmas” kāzu mielastu. (ADZ 5:11)

9. – 11. rinda

Kristus aicina ticīgos piedalīties Viņa kāzu mielastā, līksmot, priecāties, baudīt viņa veltes, lai kļūtu nemirstīgi.

11.rinda sasaucas ar Augstās Dziesmas 5:1 *Priecājieties, kamēr līgavainis ir mūsu vidū.*

Dziesmas „*Havun, havun*“ simbolika

1. Kāzu simbolika

Skaidri saskatāmā „Dziesmu Dziesmas“ kāzu simbolika šeit attiecināta uz grēkus nožēlojušo, atgriezušos dvēseļu jeb „jaunās tautas“ – līgavas vienotību ar Kristu – savu „debesu līgavaini“.

Tradīciju „Dziesmu Dziesmas“ līgavaiņa un līgavas attiecības interpretēt mistiski kā dvēseles/draudzes un Kristus attiecības aizsāka Origēns (185 –254) savā „Dziesmu dziesmas komentārā“. Viņš norāda, ka visas pirms tās Vecajā Derībā iekļautās dziesmas veltītas vēl nenobriedušai līgavai, bet „Dziesmu Dziesma“ būdama visu dziesmu vainagojums, dziedama nu jau pieaugušai, visā krāšņumā uzplaukušai līgavai, kas spējīga sajust vīrišķo spēku, un patieso noslēpumu, tieši par to tiekot runāts „Dziesmu Dziesmā“(sal. DZDZ 6 : 8), kad viņa tiek dēvēta par šķīstu dūju (*perfecta columba*).¹⁹

Elke atgādina:

“Ja Augstajā Dziesmā tiek cildinātas līgavas dūjas acis, tad tāpēc, ka viņas garīgais skats ir pievērst Dievam – debesu līgavainim”.²⁰

„Pasauls beigās Viņš nāks savā godībā ar visiem saviem eņģeļiem un ņems savu līgavu pie sevis”²¹. Tad jaunā tauta pievienosies “ Jēra kāzu mielastam”(skat. Atkl.19 : 7-9) „*Priecāsimies un līksmosimies un godināsim Viņu, jo ir pienākušas Jēra kāzas, viņa sieva ir jau sagatavojusies.*” (Atkl. 19 : 7)²²

Aicinājumu uz kāzu mielastu saistībā ar putniem atrodam turpat (Jņ.19 : 17)

„*Un es ieraudzīju vienu eņģeli, kas, nostājies uz saules, varenā balsī sauca visiem putniem, kas lidoja augstu debesīs: **Lidojiet šurp, pulcējieties uz Dieva lielo mielastu, lai ēstu ķēniņu miesas, tūkstošnieku un vareno miesas, zirgu un jātnieku miesas, visu cilvēku miesas – gan brīvo un vergu, gan mazo un lielo.***”

kas liek domāt par mūsu fiziskās eksistences izbeigšanos un jaunas garīgas eksistences sākumu. Jo ir teikts (1 Kor. 15 : 44 – 45; 50 -52):

44. “*Sēta top dabīgā miesa, bet augšāmceļas garīgā miesa.*”

45. *Pirmais cilvēks, Ādams, kļuva par dzīvu dvēseli, **pēdējais Ādams par dzīvu darītāju garu.***

50. *Miesa un asinis nevar iemantot Dieva valstību, nedz iznīcība var iemantot neiznīcību*

51. *Ne visi mēs mirsim, bet visi **tiksim pārvērsti.***

52. *Piepeši, acumirkļi, **pēdējai bazūnei skanot. Jo atskanēs bazūne, un mirušie tiks uzmodināti neiznīcībā, un mēs tiksim pārvērsti.***

2. Putna tēla simbolika

Seno mītisko priekšstatu par dvēseli putna izskatā, kristietībā interpretē kā ticīgo dvēseles, kas bauda debesu valstības mieru un Svētā Gara balvas. Balodis var simbolizēt ne tikai Svēto Garu, bet arī vienkāršus ticīgos.(skat. komentāru)

Tas var nest lauru zariņu vai mocekļa vainagu knābī un sēdēt pie Dzīvības Koka paradīzē vai uz trauka ar Dzīvo ūdeni.

Kopš 4. gs. putns, tai skaitā balodis simboliski tiek saistīts arī ar Lieldienu notikumu.²³

Narekas Grigora tādā „**Uz Jeruzalemi došos**“, kas sākotnēji sacerēta par godu Krusta svētkiem, vēlākajā laikā bieži dziedāta kā *Augšāmcelšanās* taga vai megedi, sākot ar otro pantu “**Uz krustkoka nolaidies [..]**”, atrodam šādas interpretācijas paraugu.

*Uz Jeruzalemi došos -
Dievcelto pilsētu to,
Uz templi greznajo,
Uz Ciānu, līlijai līdzīgo.
Nesalīdzināmajai, kas ir līdzīgs?
Ai, nesalīdzināmais*

***Uz krustkoka nolaidies
Putniņš mirgojošs.
Spārngali sudraborti,
Kā saulstari žilbinošs.
Nesalīdzināmajai, kas ir līdzīgs?
Ai, nesalīdzināmais!***

*Gauži sauc balstiņā žēlā -
Kā Gabriēla taure, kas skan.
Acīs asaras krājas
Kā rītausas rasa tam.
Nesalīdzināmajai, kas ir līdzīgs?
Ai, nesalīdzināmais!*

*Ak, putniņ brīnumainais,
Kas tupi uz krustkoka tā,
Kam gauži sauc balstiņā žēlā,
Kā Gabriēla taure, kas skan.
Kālab asaras acīs tev
Kā rītausas rasa krājas.
Nesalīdzināmajai, kas ir līdzīgs?
Ai, nesalīdzināmais!*

*Ak, putniņ brīnumainais,
No tevis mums debesu balvas,
Steidz rotāt un līksmojies.
Nesalīdzināmajai, kas ir līdzīgs?
Ai, nesalīdzināmais!*

Saturs

1. pantā apdziedāta Jeruzaleme, kas bieži cildināta Rakstos, tikusi uzskatīta par skaistuma vainagojumu (Ps 50:2), jo te „*ar Kristus nāvi un augšāmcelšanos savu kulmināciju sasniedza pasaules Glābēja pestīšanas darbs.*“²⁴

2. pantā

Spožā gaisma, kas ieskauj putniņu, liek domāt par Svētā Gara klātbūtni, kas nevien piedalījies pasaules un cilvēka radīšanā, bet arī ir tieši iesaistīts tās jaunradīšanā un dievlīdzības iegūšanā, kas austrumu ortodoksijā ir ikviena kristieša galamērķis.²⁵

3. pantā Putna balss salīdzināta ar žēlabainām ercenģeļa bazūnes skaņām, kas liek domāt par tā Kunga dienas – tiesas dienas tuvošanos.

Asaras šeit varētu norādīt uz nepieciešamību šķīstīties. Narekas skolas pārstāvji runā par asarām kā Svētā Gara balvu.²⁶

Krusts ir vienlaikus **Dzīvības koks**. Armēņu arhitektūrā akmenī kaltais bagātīgi rotātais **hačkars** – krustakmens, kas nereti slejas virs Ādama galvas, ir tā spilgts piemērs.

Arī rītausma ir tradicionāls jaunas dzīves sākuma simbols.

4. pantā seko uzruna putniņam, tiek jautāts pēc viņa bēdu iemesla, atkārtojot iepriekšējā pantā minētās detaļas.

5. pants izskan optimistiski un uz svētku laiku liek aizmirst nīcīgo eksistenci un grēkunastas smagumu.

Tagai sekojošajā **pohā**, Kristus pats izstāsta savu dzīves stāstu, sākot no dzimšanas līdz pēdējām dienām: “*Otrreiz atnākt gribu, grēciniekus tiesāt gribu, taisnos vainagot.*” ‘psakel’ – arm. salaulāt.

Vēl dažus vārdus veltīsim piedziedājumam “*annmanin ov e nman*”, kas atgādina jaunavas - līgavas neizsakāmā daiļuma cildināšanu kāzu dziesmās: tā ir vārdu spēle ar sakni ‘*nman*’ – ‘līdzīgs’, kas savdabīgā veidā liek domāt par Kristus līgavu – Baznīcu, kas Atklāsmes grāmatā (21:2 1) attēlota kā jaunā Jeruzaleme.

Secinājumi

Narekas Grigors savā Augšāmcelšanās dziesmā “Havuv havun” izmantojis “Dziesmu Dziesmas” tēlainību, traktējot to kristīgā garā.

Senais mītiskais priekšstats par dvēseli putna izskatā te savijies ar kristietībā kopš Origena laikiem pastāvošo priekšstatu par debesu līgavaini, kas pastarā dienā nāks pēc savas līgavas – ticīgo draudzes. Narekas Grigors sasaista augšāmcelšanos ar Kristus otro atnākšanu. Dziesmai raksturīgie anaforiskie atkārtojumi, virknēšanas taktika, vēstījuma intīmais tonis, liek domāt par tautas dziesminieku gusanu daiļrades ietekmi uz Narekas Grigora garīgo dziesmu stilu.

Komentārs pie simbola “Balodis”

1. Grieķiem B. **sublimētā Erosa simbols**. Saistīts ar mīlas Dievieti Afrodīti.
2. Kristīgajā mākslā galvenokārt **Sv. Gara simbols**.
3. Balodis ar olīvzariņu knābī pēc grēku plūdiem (1. Moz. 8, 10.12.) izlīguma, **Dieva miera simbols**.
4. Kristus kristīšana Jordānā (Mt 3:16). Svētais Gars baloža izskatā.
5. Svētā Gara izlīšana Vasarassvētkos.
6. Marijas pasludināšanas ainās Svētais Gars baloža izskatā.
7. Svētā Gara septiņas balvas (Js 11, 2) 7 Baloži ap Kristu, Dzīvības koku (Jeses sakni), Mariju. 12gs.
8. Trīsvienības attēlojumos.
9. Arī vienkārši ticīgie, kristāmie (**dvēseles**) attēloti kā baloži: Albengas baptistorija mozaīka Ravennā.

Kristīgajā mākslā sastopamais motīvs ar putniem vīna dārzā, kas simbolizē radības krāšņumu, pārņemts no antīkās mākslas, kur tie nereti attēloti starp ziedu virknēm, un parasti pilda dekoratīvu funkciju. Vēlāk putni iemanto simbolisku nozīmi saistībā ar Bībeles sižetiem, piešķirot tiem arvien jaunas interpretācijas.

*”Tāpat kā kristību ūdens noskalo grēkus, tā grēku plūdi noskalo cilvēces grēkus Noasa stāstā: Balodis ar olīvzaru knābī kļūst par dieva (debesu valstības) miera simbolu, kas apsolīts ticīgā dvēselei pēc nāves.”*²⁷

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ Орманян М. *Армянская церковь*. Ереван: Анкюнакар, 2006 – 13 - 21.

² Harnack A. *Das Wesen des Christentums*. Москва: Intrada, 2001 –141.

³ Абемян, М. *История древнеармянской литературы*. Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1975 – 286.

⁴ Narekac'i G. *Tagher yev gandzer, ashkhatut'yamb Armine K'yoshkeryani*. Yerevan : Haykakan SSH GA Hratarakchut'yun, 1981 – 39.

⁵ P'itetchean, G. *Grigor Narekac'i Sharakanagir?* Mayr At'or Surb Edjmiatsin1999 – 43.

⁶ Turpat, Narekac'i G. *Tagher yev gandzer, ashkhatut'yamb Armine K'yoshkeryani*. Yerevan : Haykakan SSH GA Hratarakchut'yun, 1981 – 30 – 37.

gandz (**k'aroz-** *pasludināšana, sīr. kārōzā*, senāka par **gandzu**) - lūgšanas, kas tiek rečitētas Gr. ir pirmais “*gandzasac*” – ‘gandzu teicējs’ senarmēņu literatūrā. Pirmsākumos g-i bija lūgšanas vai sprediķi (pamācības)

tagh – neliela apjoma dziesmas rakstītatas monumentāli dekoratīvā (N.Tahmajana termins) stilā. Tām raksturīgs izteikts melodiskums un emocionalitāte. Salīdzinot ar g-m daudz bagātāks melodiskais ietērs. Uz noteiktiem svētkiem dziedamas. Tag nosaukums kopš 5.gs Tagas ietekmējušies no tautas dziesminieku - gusanu dziesmām. Autors ir kā melodijas, tā teksta autors. **megedi** gr. *melos* - tīkama, salda dziesma, tikusi izpildīta liegāk, maigāk nekā tagas. Tekstuālā ziņā neliela apjoma liriski darbi Sastopami gadījumi, kad visu dzejoli kopā dēvē par tagu, bet atsevišķu fragmentu – meghedi.

Tās var būt tikai dažas rindas ar ļoti bagātīgu muzikālo ietēru.

Senākas climes m-jas gandzaranos atgādina **šarakanus**. 3panti ar piedziedājumu pēc katra no tiem. Tie apkopoti oficiālā baznīcas dziesmu krājumā **šaraknocā**.

pokh - tempa maiņa // **hordorak** – atrākā tempā dziedama dziesma, izpilda pēc **kcurda** – psalma pielikuma.

⁷ Абемян, М. *История древнеармянской литературы*. Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1975 – 272.

⁸ *Surb Haruthtyun*. Hay arrak'elakan Surb Ekeghec'i k'ristoneakan dastirakut'yan kentron. Surb Ēdjmiatsin: Mayr At'orr Surb Ēdjmiatsni tparan 2001.

⁹ Thompson Robert W., “Gregory of Narek’s Commentary on the Song of Songs,” *Journal of Theological Studies*, 43:2 (October 1983): 453-96, 6.8, 7.13, 8.5; Thompson 484, 490-92.

¹⁰ *Bībele* UBS –EPF : 1988

¹¹ *Dziesmu Dziesma*. Rīga: Zinātne. 1993 – 48

¹² *Astvatsashunch Matean*. Hayastani Atsvatsashnchayin enkerut'yun. 1997 – 702

¹³ *Bībeles atlants*. Rīga:LBB, 1995 – 47

¹⁴ Turpat, 38.

¹⁵ Григор Нарекаци. *Книга скорбных Песнопений. Памятники письменности Востока*. Москва 1988 – 331

¹⁶ Turpat, 30.

¹⁷ Turpat

¹⁸ Petrosyan Y. *Hay Arrak'elakan surb Yekeghec'i Mayr at'orr surb Ēdjmiatsin*, 2001 – 95.

“Pēc uzvaras pār huņņiem armēņu 1.kristīgais valdnieks Trdats kopā ar pirmo armēņu katolikosu Grigoru Apgaismotāju sv. Jāņa Kristītāja baznīcā Taronā nesa pateicības upuri Dievam, nokaujot daudz lopu un to gaļu izdalot nabagiem.”

¹⁹ Виллер Э. А. *Учение об Едином в античности и в средневековье*. Санкт – Петербург: Алетейя, 2002, 378 – 379.

²⁰ Heinz – Mohr, G. *Lexikon der Symbole. Bilder und Zeichen der christlichen Kunst*. 11. Aufl. Muenchen: Diederichs, 1992 – 281.

²¹ Elke, R., K. *Salamans Mācītājs. Salamana Augstā Dziesma*. Rīga : Augsburgas institūts, 2005 – 161.

²² *Jaunās derības vēstules un Jāņa Atklāsmes grāmata*. Rīga: LBL, 2001 – 202

²³ Heinz – Mohr, G. *Lexikon der Symbole. Bilder und Zeichen der christlichen Kunst*. 11. Aufl. Muenchen: Diederichs, 1992 – 281.

²⁴ Elke, R., K. *Salamans Mācītājs. Salamana Augstā Dziesma*. Rīga : Augsburgas institūts, 2005 – 171.

²⁵ Tamrazan Hr. *Grigor Narekacin yev norplatonakanuthyune*. Yerevan: Nairi, 2004 – 40 – 41.

²⁷ Heinz – Mohr, G. *Lexikon der Symbole. Bilder und Zeichen der christlichen Kunst*. 11. Aufl. Muenchen: Diederichs, 1992 – 281.

SUMMARY

Valda Salmiņa

Sources and symbols of the Song of Resurrection „Havun, havun” (Bird, bird) by Grigor Narekatsi (947 – 1011)

In the article two songs of Resurrection by Gregor Narekatsi and the symbolic meaning of „bird” in them are considered. The first song „Havun, havun” (Bird, bird) as periphrase of Song of Songs and the second song „Havik mi paitsar” (Bird descending on the cross stone) with its relation to this symbolic are analysed.